

150. rocznica urodzin nestora elektryki polskiej, profesora Romana Dzieślewskiego

Zarząd Główny Stowarzyszenia Elektryków Polskich podjął w dniu 10 października 2012 roku uchwałę w sprawie ustanowienia roku 2013 Rokiem prof. Romana Dzieślewskiego w następującym brzmieniu:

„W roku 2013 przypada jubileusz 150-lecia urodzin prof. Romana Dzieślewskiego vel Zdzisławskiego (1863 - 1924) - nestora polskiej elektryki, pierwszego polskiego profesora elektrotechniki, rektora Politechniki Lwowskiej. Był autorem pierwszego akademickiego podręcznika elektrycznego „Encyklopedia elektrotechniki”, przez 16 lat członkiem Rady miasta Lwowa, uczestniczył w zjeździe założycielskim SEP w 1919 r. w Warszawie.

Zarząd Główny SEP postanawia uczcić Jego pamięć przez ustanowienie roku 2013 Rokiem prof. Romana Dzieślewskiego”.

Profesor Roman Dzieślewski (1863–1924)

Roman Dzieślewski urodził się 18 stycznia 1863 roku w Tarnowie, jako jeden z trzech synów Hieronima i Gabrieli z Morawskich. Pochodził z ziemiańskiej rodziny Dzieślewskich wywodzącej się ze staropolskiego rodu Powatów herbu Ogończyk. Jeszcze w Średniowieczu rodzina Powatów bardzo się rozrosła. W celu rozróżnienia poszczególnych gałęzi rodu przybierały one przydomki od miejscowości, gdzie zamieszkiwały.

Nazwisko Dzieślewski pochodzi od miejscowości Zdzisławice v. Dzielawice Sandomierskie, położonej w południowej części województwa sandomierskiego I Rzeczypospolitej. W czasie rozbiorów Polski miejscowość znalazła się w zaborze austriackim. Pisownia nazwiska rodziny ulegała zmianom: Zdzisławski, Dzysławsky, Dzielawski, Dzieślewski. Staropolskie nazwisko Powata-Zdzisławski nie było wówczas używane, dopiero w wolnej Polsce, po 1918 roku pojedynczy członkowie rodziny wracali do dawnej formy nazwiska, uważali bowiem, że nazwisko Dzieślewski powstało ze zniekształcenia przez Austriaków. Roman Dzieślewski powrócił do rodowego nazwiska Powata-Zdzisławski dopiero rok przed śmiercią, w 1923 roku. Pozostał jednak znany pod nazwiskiem Dzieślewski.

W latach od 1872 do 1878 uczęszczał do szkoły realnej w Jarosławiu, którą ukończył z odznaczeniem. W roku 1878 rozpoczął studia na Wydziale Budowy Maszyn Politechniki Lwowskiej. Ukończył je z odznaczeniem w roku 1883 na wydziale zwanym już Wydziałem Budowy Maszyn, w którym profesorami Jego byli między innymi: Wawrzyniec Żmurko, Jan Nepomucen Franke, August Witkowski, Karol Skibiński, Józef Rychter.

Kiedy Roman Dzieślewski rozpoczął studia, minęło prawie 35 lat od czasu, kiedy to od lwowskiej szkoły realnej odłączony został Wydział Techniczny, zaliczony następnie do austriackich akademii technicznych. Powstała w ten sposób we Lwowie Akademia Techniczna, jeszcze z niemieckim językiem wykładowym. Po przegranej przez Austrię wojnie z Prusami nastąpiły reformy państwowe. Powstała dualistyczna monarchia Austrii i Węgier. Austria objęła tereny Austrii właściwej, Słowenii, Dalmacji, Czech, Moraw, Śląska, Galicji i Bukowiny.

Galicja uzyskała od 1867 roku rozszerzoną autonomię z sejmem i rządem. Nastąpiła demokratyzacja systemu władzy w państwie i złagodzenie polityki narodowościowej.

Dekret cesarski z 4 września 1870 roku stanowił podstawę do wprowadzenia w Akademii Technicznej polskiego języka wykładowego, pozwalał też na uchwalanie regulaminów i proponowanie obsady katedr przez kolegium profesorskie. W 1872 roku lwowska uczelnia otrzymała pełny status akademicki z senatem, rektorem z wyboru i polskim językiem wykładowym. Pierwszym rektorem z wyboru został Feliks Strzelecki.

Była to uczelnia o trzech wydziałach: Inżynierii Lądowej, Architektury i Chemii Technicznej. W roku 1874 powstał czwarty wydział – Budowy Machin (w latach 1894–1920 nosił nazwę Wydział Budowy Maszyn), a w roku 1877 przekształcono Akademię Techniczną w czterowydziałową Cesarsko-Królewską Szkołę Politechniczną.

Roman Dzieślewski w latach od 1882 do 1884 pełnił obowiązki asystenta w Katedrze Geodezji u prof. Dominika Zbrożka i zdobywał doświadczenie praktyczne w lwowskim przedsiębiorstwie budowlanym architekta Wincentego Rawskiego syna. Po zakończeniu współpracy z architektem otrzymał specjalne wyróżnienie „za gorliwą, sumienną i dla młodzieży akademickiej wielce pożyteczną działalność” wraz ze stypendium ówczesnego Sejmu Krajowego na dalsze studia zagranicą. Wyjechał do Berlina, gdzie od 1884 do 1886 r. studiował w Akademii Górniczej, uczęszczając jednocześnie na niektóre wykłady do Politechniki Berlińskiej. Szczególnym Jego zainteresowaniem cieszyła się elektrotechnika. Zaowocowało to pełnieniem w ostatnim półroczu pobytu w Berlinie obowiązków asystenta przy profesorze elektrotechniki i mechaniki, Adolfie Slabym¹⁾, który Mu wystawił chlubne z tego okresu świadectwo. W czasie studiów w Berlinie brał czynny udział w życiu polskich studentów zgrupowanych wokół Stowarzyszenia Bratniej Pomocy oraz w cotygodniowych zebraniach, na których wygłaszane były rozmaite odczyty, również naukowe.

W roku 1886 Roman Dzieślewski pracował zawodowo zdobywając doświadczenia praktyczne. Najpierw jako wolontariusz w fabryce telegrafów G. Wehra w Berlinie, potem w fabryce lokomotyw i maszyn w Winterthur w Szwajcarii, a także w warsztatach inżyniera wynalazcy Franciszka Rychnowskiego we Lwowie. W latach 1887–1889 odbył służbę wojskowo-techniczną w austriackiej marynarce wojennej, a od 1889 do 1891 r. zajmował stanowisko inżyniera „budowlanego i maszynowego» w Kopalni Soli w Wieliczce.

W tym czasie na Wydziale Budowy Machin CK Szkoły Politechnicznej we Lwowie wprowadzono, po raz pierwszy na ziemiach polskich, w roku akademickim 1889/1890 wykłady z elektrotechniki. Prowadził je w wymiarze jednej godziny docent Franciszek Dobrzyński, absolwent technicz-

nego uniwersytetu berlińskiego, który odbył praktyki na Politechnice Wiedeńskiej. Wykłady obejmowały w semestrze zimowym teorię maszyn dynamoelektrycznych, a w wiosennym – oświetlenie elektryczne i transmisje elektryczne. Katedra Elektrotechniki Ogólnej, powstała wówczas, została obsadzona rok później, czyli w roku 1891. Kandydatem na stanowisko profesora elektrotechniki był wspomniany doc. Franciszek Dobrzyński.

Podczas obrad kolegium profesorów, gdy sprawa była już prawie przesądzona, wytypowała kandydatura inż. Romana Dzieślewskiego i stwierdzono, że „lepszy jest kandydat obeznany z budową maszyn niż teoretyk, nawet po najlepszych studiach uniwersyteckich”. Tak więc Roman Dzieślewski został w październiku 1891 r. nadzwyczajnym profesorem elektrotechniki w lwowskiej Szkole Politechnicznej. Był pierwszym profesorem elektrotechniki na ziemiach polskich.

Profesor Dzieślewski rozpoczął pracę jako kierownik Katedry od zorganizowania laboratorium elektrotechnicznego, umożliwiającego prowadzenie ćwiczeń i doświadczeń. W laboratorium tym studenci zapoznawali się z praktycznymi zastosowaniami elektrotechniki. Ponadto poszerzył w 1892 roku zakres wykładów, które objęły: elektrotechnikę ogólną oraz elektrotechnikę szczegółową, w ramach której wykładał zasady działania maszyn elektrycznych wirujących i transformatorów, oświetlenie elektryczne oraz pomiary elektrotechniczne I i II wraz z ćwiczeniami. Zakres ten z biegiem czasu powiększył się o problemy budowy elektrowni oraz ćwiczenia konstrukcyjne z maszyn elektrycznych i siłowni elektrycznych.

Prof. Dzieślewski był znakomitym pedagogiem i bardzo dobrym wykładowcą. Jego wykłady odznaczały się wielką jasnością oraz przejrzystością i były wygłaszane z zaangażowaniem, wielką swadą i odpowiednią intonacją mającą na celu zwiększenie zrozumienia wykładu. Cieszyły się wśród słuchaczy dużą popularnością. Mimo że o nominacji na profesora zdecydowała znajomość praktyki w dziedzinie budowy maszyn, jego wykłady z mechaniki, w których mógł kłaść większy nacisk na stronę teoretyczną, były równie dobre, a może nawet lepsze niż poświęcone przedmiotom bardziej praktycznym. Na inauguracji roku akademickiego 1892/1893 wygłosił wykład „Pogląd na elektryczne przenoszenie siły”, co w owym czasie było ewenementem.

18 sierpnia 1895 roku Roman Dzieślewski otrzymał nominację na profesora zwyczajnego. W Katedrze nie było początkowo asystenta, tak że profesor musiał nie tylko wykładać, ale i prowadzić ćwiczenia tablicowe i laboratoryjne. Pierwszy asystent, dr Zdzisław Stanecki, został zatrudniony dopiero po kilku latach. Później asystentami byli, późniejsi wybitni profesorowie, nie tylko na Politechnice Lwowskiej, ale i Warszawskiej: Gabriel Sokolnicki (1901–1903), Kazimierz Idaszewski (1903–1904), Kazimierz Drewnowski (1907–1914), a asystentem/adiunktem inż. Wacław Günther (1911–1913). W miarę rozwoju elektrotechniki jako nauki i jej praktycznych zastosowań Profesor wprowadzał coraz to nowe działy do swych wykładów, tak że był bardzo przeciążony zajęciami dydaktycznymi, zwłaszcza że przez 12 lat prowadził zastępczo wykłady z mechaniki teoretycznej.

¹⁾ Prof. Dr. phil. Dr.-Ing. Adolf Karl Heinrich Slaby (1849 – 1913) był niemieckim pionierem telegrafii radiowej i pierwszym profesorem elektrotechniki na Uniwersytecie Technicznym w Berlinie Charlottenburgu (1886). Berlin był wówczas światowym ośrodkiem elektrotechniki, któremu przewodził Werner von Siemens. Profesor Slaby był przewodniczącym Związku Inżynierów Niemieckich (Verein Deutscher Ingenieure VDI) i pierwszym przewodniczącym VDE (Verband der Elektrotechnik)

Ponadto pełnił na uczelni różne funkcje. Sytuacja taka doprowadziła w końcu do powołania w roku akademickim 1909/1910 drugiej katedry elektrotechniki pod nazwą Katedra Elektrotechniki Konstrukcyjnej z kierownikiem prof. Aleksandrem Rothertem. Przejął on wykłady i ćwiczenia konstrukcyjne z maszyn elektrycznych i transformatorów. Prof. Dzieślewski zatrzymał tylko wykłady z elektrotechniki ogólnej, oświetlenia elektrycznego i pomiarów elektrotechnicznych.

Powstanie tych dwóch katedr na Wydziale Budowy Maszyn spowodowało, że prof. Dzieślewski doprowadził do powstania w roku 1911 Oddziału Elektrotechnicznego.

W latach Wielkiej Wojny 1914 – 1918, a później do roku 1920 Szkoła Politechniczna była czynna tylko okresowo, jako że przez dwa lata była zajęta na szpital wojskowy, później toczyły się walki najpierw polsko-ukraińskie, później najazd bolszewików.

Wspomnieć można także, że profesor Dzieślewski nie tylko wykładał przez 33 lata elektrotechnikę ogólną i w ciągu lat 12, zastępczo, mechanikę techniczną na Wydziale Budowy Maszyn, sześciokrotnie był dziekanem tego wydziału, a pięciokrotnie prodziekanem. Sprawował urząd rektora Szkoły Politechnicznej w kadencji 1901/1902 i prorektora w kadencji 1902/1903.

W 1918 roku, po powstaniu odrodzonego Państwa Polskiego Szkoła Politechniczna została przemianowana na Politechnikę Lwowską.

Podczas inauguracji roku akademickiego w dniu 10 grudnia 1920 roku Wydział Mechaniczny posiadał trzy Oddziały: Maszynowy, Naftowy i Elektrotechniczny²⁾. Oddział Elektrotechniczny mógł poszczycić się znakomitą obsadą, co było niewątpliwą zasługą Profesora Romana Dzieślewskiego. Składała się nań: Katedra Elektrotechniki Teoretycznej, którą kierował sam Profesor, Katedra Pomiarów Elektrotechnicznych z laboratorium pod kierownictwem prof. Kazimierza Idaszewskiego i Katedra Oświetlenia Elektrycznego (później Urządzeń Elektrycznych), którą kierował – kierownik prof. Gabriel Sokolnicki. Prof. Aleksander Rothert w czasie wojny przebywał w Rosji i po jej zakończeniu nie powrócił już do Lwowa. Był członkiem komisji egzaminacyjnej II egzaminu państwowego (dyplomowego) na Wydziale Budownictwa Machin (1905/1906).

Prof. Dzieślewski był czynnym działaczem społecznym, zwłaszcza w organizacjach związanych z techniką, a głównie z elektrotechniką. Od 1880 roku należał do Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie, a w okresie 1895–1896 był jego sekretarzem. W 1901 roku zawiązała się w Towarzystwie grupa skupiająca znanych elektrotechników: Maurycyego Altenberga, Kazimierza Drewnowskiego, Romana Dzieślewskiego, Tadeusza Gayczaka, Wacława Günthera, Gabriela Sokolnickiego, Józefa Tomickiego i innych. Rozwinęła ona ożywioną działalność w dziedzinie słownictwa elektrycznego, między innymi uzupełniając „*Niemiecko-polski słowniczek wyrazów*

technicznych i terminów naukowych z dziedziny magnetyzmu, elektryczności i elektrotechniki” opracowany przez Tadeusza Żerańskiego na Politechnice w Darmstadt. W 1902 roku grono to zajmowało się redagowaniem wydawnictwa „*Przepisy dla urządzeń elektrycznych zasilanych z Miejskiego Zakładu Elektrycznego we Lwowie*”. Prowadząc nadal prace w dziedzinie słownictwa, stało się stopniowo Sekcją Elektrotechniczną Towarzystwa Politechnicznego. Jej formalne powołanie nastąpiło w 1908 roku. Natomiast w 1907 roku prof. Roman Dzieślewski otrzymał godność członka honorowego Towarzystwa za wybitne zasługi położone w jego rozwoju i działalności. W okresie 1916–1920 był członkiem Wydziału Głównego Towarzystwa.

Profesor był także członkiem różnych organizacji, mógł się poszczycić dokonaniem z najrozmaitszych dziedzin. W 1864 roku był członkiem Komitetu Organizacyjnego Pierwszej Wystawy Krajowej (sekcja maszynowa i elektrotechniczna). Przez 16 lat jako członek Rady Stołecznego Miasta Lwowa był referentem różnorodnych spraw technicznych miasta, m.in. dotyczących rzeźni, wodociągów, gazowni i elektrowni. W 1892 roku był współautorem projektu budowy kolei elektrycznej we Lwowie.

W 1901 roku jako rektor Szkoły Politechnicznej sprawował urząd posła do Sejmu Krajowego. Zajmował się również projektem organizacji miejskiego Urzędu Budowniczego. W 1905 opublikował w „*Słowie Polskim*” artykuły na temat udziału, organizacji i stanowiska urzędów technicznych w administracji miasta Lwowa, a w 1910 przedstawił dwa projekty reformy Miejskiego Urzędu Budowniczego. W czasie wojny, w 1915 roku założył demokratyczny Związek Stałej Delegacji Pracowników Państwowych i był jego prezesem. Utworzona też została społeczno-charytatywna „Przystań Pracowników Państwowych”, która była rzecznikiem interesów tych pracowników wobec państwa, również po wojnie. Profesor był także współzałożycielem Zakładów Wodociągowych Zagłębia Borysławskiego.

Uczestniczył, jako przedstawiciel Towarzystwa Politechnicznego, w Zjeździe Założycielskim Stowarzyszenia Elektryków Polskich (nr 69 na liście), biorąc udział w pracach Komisji Zjazdowej, która przedłożyła Zjazdowi propozycję terminów z dziedziny elektrotechniki.

Zjazd „postanowił przyjąć jako obowiązujące przez cały ogół elektrotechników polskich 32 zaproponowane przez Komisję terminy”. Prof. Dzieślewski przewodniczył także Komisji do spraw Związku Zawodowego Inżynierów Elektryków (późniejszego Związku Polskich Inżynierów Elektryków). W 1919 roku został członkiem Koła Lwowskiego SEP. Jako członek SEP opracował projekt ustawy o ochronie tytułu inżyniera. Na początku 1924 roku został członkiem nowo utworzonego Polskiego Komitetu Elektrycznego, któremu przewodniczył prof. K. Drewnowski.

W małżeństwie z Marią Jadwigą Iphorską Lankiewicz (ślub 2 marca 1897) miał troje dzieci: Danutę, Zygmunta i Grażynę. Syn Zygmunt Henryk Powała-Dzieślewski (ur. 21 stycznia 1898, zm. 23 września 1953 w Londynie) był rotmistrzem dyplomowanym Wojska Polskiego, oficerem Oddziału

²⁾ Statut Wydziału Mechanicznego został zatwierdzony 28 czerwca 1921 roku

zdjęcia: Jerzy Hickiewicz

Grobowiec rodziny Powąła-Zdziszawskich na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie

II Sztabu Generalnego, oficerem 8. Pułku Ułanów Księcia Józefa Poniatowskiego.

Profesor Roman Dzieślewski zmarł 8 sierpnia 1924 roku w wieku 61 lat w majątku żony we wsi Kasinów pod Iwacewiczami na Polesiu. Pochowany został na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie w grobowcu rodziny Powąła-Zdziszawskich.

Profesor Dzieślewski niewątpliwie zasługuje na miano nestora i twórcy podstaw polskiej elektrotechniki.

O tym jak wysoko Go cenili Jemu współcześni świadczą może zakończenie pośmiertnego wspomnienia w „Przeglądzie Elektrotechnicznym”:

„W ciężkich warunkach pod rządem austriackim potrafił nadzwyczajnym staraniem i podziwu godną zręcznością zdobyć zawsze choć minimalne środki naukowe i stworzyć niemal z niczego laboratorium elektrotechniczne. Jego też zasługą było utworzenie w Politechnice osobnego Oddziału elektrotechnicznego przy Wydziale Mechanicznym. Mimo to nie było Mu dane być wychowawcą pierwszego pokolenia elektrotechników polskich, którzy szukali wykształcenia fachowego w różnych lepiej wyposażonych politechnikach zagranicznych, a nie we Lwowie. Wszelstronność, z jaką celował w wielu dziedzinach wiedzy, nie obierając żadnej za specjalność oraz wybitnie teoretyczny, abstrakcyjny kierunek myśli sprawiały, że piękne Jego wykłady, z wielką swadą i jasnością wygłaszane, pociągały słuchaczy silniej w dziedzinie mechaniki, która mogła być więcej teoretycznie, w oderwaniu od życia i eksperymentu traktowania od elektrotechniki. Z prac – trzy, wydane w pierwszym okresie działalności, dotyczą trzech różnych dziedzin: geodezji, wiertnictwa naftowego i elektrotechniki (w „Zeitschrift für Elektrotechnik” wiedeńskiej z r. 1886). Późniejsza praca społeczna, przy bardzo ruchliwej naturze, jakby dla kontrastu rwącej się, mimo doznawanych zawodów, do życia praktycznego, do pracy na polu tworzenia przemysłu i organizacji, pochłonęła Go w zupełności. Zostawił po sobie wspomnienie swych pięknych

wykładów i pamięć miłego i serdecznego w stosunkach osobistych obojścia, a także niezmierniej uczynności i ofiarności dla społeczeństwa.”

Tomasz E. Kotakowski

LITERATURA

- [1] Ś.P. Roman Dzieślewski, „Przegląd Elektrotechniczny”, 1924 r., Zeszyt 20.
- [2] Białkiewicz Z., *Prof. Roman Dzieślewski (1863–1924)*, „Informator PTETiS” grudzień 2005, nr 13, s. 61-65.
- [3] Białkiewicz Z., *Roman Dzieślewski (1863 – 1924) [w:] Polacy zasłużeni dla elektryki. Praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Hickiewicza*, Warszawa-Gliwice-Opole, 2009.
- [4] Hickiewicz J., *Historia Oddziału Elektrotechnicznego Politechniki Lwowskiej z perspektywy jej 169-lecia*, „Przegląd Elektrotechniczny” R. 84, nr 4/2008, s.148-149.
- [5] *Politechnika Lwowska 1844–1945*, red. R. Szewalski, Wrocław 1993.
- [6] Siciński Z., *Wkład Politechniki Lwowskiej w polską elektrotechnikę*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.
- [7] Szymczyk J., *O fenomenie Politechniki Lwowskiej – matki polskich politechnik w 160 lecie jej powstania (1844–2004)*, „Energetyka” 2004, nr 12, s. 762-769.
- [8] <http://www.studio-noa.pl/pub/lwowianie-diskusja.pdf>
- [9] *Historia elektryki polskiej*, t. 1, Warszawa 1974.
- [10] „Czasopismo Techniczne” 1924, nr 3.
- [11] Popławski Z., *Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej w latach 1844–1945*, Kraków 1994.
- [12] 75 lat SEP, „Zeszyt Historyczny SEP” nr 1, Warszawa 1994.
- [13] *Inżynierowie polscy w XIX i XX wieku*, tom XI, pod redakcją Zdzisława Mrugałskiego. Polskie Towarzystwo Historii Techniki, Warszawa 2008, s.108-110.